

INSTITUCIJA OMBUDSMENA/OMBUDSMANA
ZA LJUDSKA PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE

ИНСТИТУЦИЈА ОМБУДСМЕНА/ОМБУДСМАНА
ЗА ЉУДСКА ПРАВА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Godišnja konferencija Ombudsmana za djecu Jugoistočne Europe

„Djeca imaju pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.

Jesmo li učinili dovoljno da ih zaštitimo?“

Banja Luka 19.-21. svibnja 2010. godine

*Ravnogorska 18, 78000 Banja Luka, BiH Tel/Fax: +387 51 303 992 E-mail: bl.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba
Grbavička 4, 71000 Sarajevo, BiH Tel: +387 33 666 006 Fax: +387 33 666 007 E-mail: ombudsmen@ombudsmen.gov.ba
Kralja Zvonimira 6, 88000 Mostar BiH Tel/Fax: +387 36 334 248 E-mail: mo.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba
Trg mladih 8/1, 76000 Brčko BiH Tel/Fax: +387 49 217 347 E-mail: br.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba*

Uvod

Godine 1980. godine u USA definiran je „sindrom pretučenog djeteta”¹. Proširivanjem definicije danas se pod *seksualnim nasiljem nad djecom* podrazumijeva “bilo koji vid eksploatacije djeteta mlađeg od 16 godina u cilju seksualnog zadovoljenja i uživanja odrasle osobe i obuhvata: opscene telefonske pozive, opscene razgovore i aluzije na seks i seksualnost, pokazivanje djetetu svojih genitalija i uobičajeno pokrivenih dijelova tijela, milovanje koje ne odgovara ili je protiv volje djeteta, snimanje pornografskih slika ili filmova s djecom, pokušaji seksualnog odnosa i seksualni odnosi, pokušaj silovanja i silovanje, incest i dječja prostitucija”, prema Priručniku za pomagače i pomagačice koji rade sa žrtvama i preživjelim nasilja.

Seksualno zlostavljanje poznato je kao "tihi problem" zato što se djeca često boje pričati o tome. Seksualno zlostavljanje najčešće počinje između 4. i 8. godine. Ona zbog toga trpe teške psihološke traume, zatvaraju se u sebe, pate od depresije, gube samopouzdanje i osjećaj za povjerenje. Kada se zatvore u sebe, mogli bi se početi osjećati bespomoćno, što može imati dugoročne posljedice na njihove buduće veze, emocionalno zdravlje i onemogućiti ih u ostvarivanju edukativnih i karijernih ciljeva.

Nasilnici su ne samo nepoznate osobe, nego i vršnjaci, komšije, nastavnici, roditelji i rodbina svih razina obrazovanja. Zlostavljači najčešće ne koriste silu, nego nagovaranje, prijetnje i potkupljivanje. Osamdeset posto seksualnih zlostavljača su osobe koje djeca poznaju. Zlostavljač im je zaprijetio da ne pričaju o tome, ubjedio ih da je to "njihova tajna", ili su premala, ili presramežljiva da bi riječima mogla opisati ono što se dogodilo.

Neka bi djeca mogla osjećati krivnju zato što se u početku nisu odupirala. Kada bi htjela prestati s tim, osjećaju se nemoćnima, jer u samom početku nisu rekla „ne”. Dijete se isto tako može bojati da će zlostavljaču stvoriti probleme ili naštetiti vezi koju s njim ima ako nekome otkrije "tajnu" ili to odbije raditi i dalje.

Najčešće žrtve su djevojčice, ali sve više je u porastu i nasilje nad dječacima, za koje se prema najnovijim istraživanjima smatra da pokazuju ozbiljnije probleme i razvijaju teže oblike psihopatologije.

Prema podacima UNICEF-a, svaka treća djevojčica i svaki treći dječak prežive određeni vid seksualnog nasilja do svoje osamnaeste godine.

Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece u BiH je već odavno alarmantna pojava. Iako u našem društvu postoji mišljenje da se to ne dešava kod nas, svjedoci smo da nismo pošteđeni od takvih pojava prema najosjetljivijoj kategoriji. Najčešće, umjesto konkretne akcije sprječavanja, društvo zatvara oči.

I Pravni okvir za zaštitu od zlostavljanja i reintegriranje djeteta žrtve

- Međunarodni standardi -

BiH je potpisnica niza međunarodnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava: Univerzalne deklaracija o ljudskim pravima, Europske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama koja je inkorporirana u Ustav BiH i ima nadustavnu snagu, Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija protiv mučenja i drugih vrsta okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CAT), a za zaštitu Konvencija UN protiv

¹ Gill 1991

transnacionalnog organiziranog kriminala, Protokol za sprječavanje, zaustavljanje, kažnjavanje trgovine ljudima, osobito ženama i djecom², Konvencija o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika rada djece br-C182³, Europska konvencija o obeštećenju žrtava kaznenih djela nasilja,⁴ Konvencije o zabrani diskriminacije žena i Konvencija o pravima djeteta sa Opcionim protokolom o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji.

- Strategije -

Bosna i Hercegovina, kao i entiteti su donijeli: Državni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima 2008-2012, Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji u BiH 2009-2011, Državnu strategiju za borbu protiv nasilja nad djecom 2007-2010, Strategiju za borbu protiv HIV/AIDS-a., Etički kodeks istraživanja o djeci, Kodeks o štampi, Kodeks za emitiranje TV i radio programa, Gender akcioni plan BiH (GAP), Plan akcije za djecu RS 2001-2010, Strateški plan za prevenciju nasilja u obitelji za FBiH 2009-2010.

- Ustav i zakonodavstvo na razini BiH, entiteta i BD BiH -

Ustavni okvir u BiH garantira primjenu najviših standarda zaštite ljudskih prava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

U toku 2009. godine donesen je *Zakon o zabrani diskriminacije*⁵, a ranije i *Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH*⁶. Još uvijek nema realnih pokazatelja o implementaciji Zakona o sprečavanju diskriminacije, ali postoji visoki stupanj zabrinutosti jer prvi registrirani slučajevi žalbi u Instituciji ombudsmana BiH ukazuju da je donošenje ovog zakona shvaćeno suviše formalno i da nije započela primjena mjera u cilju harmonizacije ostalog zakonodavstva s ovim zakonom u roku od godinu dana od usvajanja zakona (član 24). *Posebna zabrinutost je vezana za nespremnost sudskog sustava da primjeni odredbu o teretu dokazivanja jer je, shodno Zakonu o sprečavanju diskriminacije, obveza dokazivanja na osobi za koju se tvrdi da je izvršila diskriminaciju.*

Krivično zakonodavstvo u BiH sadrži odredbe kojima se sankcioniraju krivična djela učinjena protiv slobode i prava čovjeka i građanina, a kao poseban oblik takvog djela povredu prava *ravnopravnosti čovjeka*.

Kao krivična djela definiraju se i **otmica, oduzimanje djeteta i maloljetnika i djelo osobe koja promijeni obiteljsko stanje djeteta.**

Zabrana prodaje djece, dječje prostitucije i dječje pornografije je u krivičnom zakonodavstvu BiH definirana kao krivično djelo.

Krivični zakon BiH sankcionira krivična djela zasnivanja ropskog odnosa i prijevoz osoba u tom odnosu, trgovinu ljudima, međunarodno vrbovanje radi prostitucije, krijumčarenje osoba i uzimanje talaca⁷.

² Sl.glasnik- međunarodni ugovori 3/02

³ Sl.- glasnik – međunarodni ugovori 3/01

⁴ Sl.glasnik – međunarodni ugovori 4/05

⁵ Član 1 Zakona o zabrani diskriminacije, Sl. glasnik BiH, broj 59/09.

⁶ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Sl. glasnik BiH, broj 16/03, 102/9 prečišćeni tekst broj 32/10.

⁷ Članovi 185, 186, 187, 189, 191 Krivičnog zakona BiH.

Krivični zakon FBiH, Krivični zakon RS i Krivični zakon BDBiH sankcioniraju krivična djela protiv spolne slobode i morala, a među njima spolni odnos s djetetom, bludne radnje, navođenje na prostituciju, iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije, upoznavanje djeteta s pornografijom, rodoskvrnuće.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je donijelo **Pravila o zaštiti žrtve i svjedoka trgovine ljudima državljanima BiH**⁸ kojima su usvojeni obvezujući standardi zaštite ljudskih prava žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljanima BiH. Pravila definiraju pojmove : trgovina ljudima; svjedok žrtva, žrtva, dijete, krug institucija svih razina čija je nadležnost koordinacija ili provedba aktivnosti na prevenciji i suzbijanju trgovine ljudima, ovlaštene organizacije (udruge ili fondacije) s kapacitetom za zaštitu i pomoći žrtvama i svjedocima žrtava koje su sklopile protokol s nadležnim institucijama u BiH. Osnovna načela Pravila su i *zaštita najboljeg interesa djeteta, zaštita privatnosti, tajnost podataka*.

Ministarstvo sigurnosti BiH je donijelo **Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima**⁹ koje definira dijete kao osobu mlađu od 18 godina, te pravo djece na „posebnu zaštitu“ - specijalan tretman i hitnost postupka.

Zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka¹⁰ ne definira pojam djeteta i njegovu zaštitu, ali definira pojam obitelji koju čine osobe kojima je dozvoljeno odbiti svjedočenje u skladu s odredbama Zakona o kaznenom postupku (BiH, FBiH, RS i BD BiH), i u tom smislu može imati značaj za zaštitu u postupcima zaštite djeteta.

Obiteljsko zakonodavstvo u BiH¹¹ nalaže da roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima među kojima su svi oblici seksualnog zlostavljanja, kao i da će se roditelju koji seksualno iskorištava dijete oduzeti roditeljsko pravo, odnosno odredbe da zlouporaba prava postoji naročito u slučaju tjelesnog i duševnog nasilja nad djetetom, spolnog iskorištavanja, navođenja na društveno neprihvatljivo ponašanje što su razlozi za oduzimanje roditeljskog staranja.

Zakonodavstvo u oblasti zaštite od nasilja u obitelji¹² definira pojam nasilja u obitelji kao djelo kojim se nanosi fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnje takvim djelima ili propuštanje dužnog činjenja i pažnje koje ozbiljno sputavaju članove obitelji da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti u javnoj i privatnoj sferi života. Kao radnje nasilja zakoni navode seksualno uznemiravanje i uznemiravanje drugog člana obitelji u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Zakonodavstvo entiteta nejednako kvalificira nasilje, federalni propis kao kazneno djelo, a u RS-u i kao prekršaj i kao kazneno djelo.

- Reintegriranje djeteta žrtve -

Konvencije o pravu djeteta¹³ propisuje obvezu Države potpisnice na poduzimanje odgovarajućih mjera za unapređenje fizičkog i psihičkog oporavka djeteta žrtve bilo kojeg oblika zanemarivanja, eksploatacije ili zlostavljanja, mučenja ili bilo kojeg drugog oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupka ili kazne, ili oružanih sukoba. Takav oporavak i

⁸ Sl.glasnik BiH broj 66/07- Pravila i Odluka Vijeća ministara o usvajanju Pravila

⁹ Sl.glasnik BiH broj 90/08

¹⁰ U BiH sl.glasnik broj 3/03, 61/04, 55/05; FBiH objavljen u Sl.listu broj 36/03,17/01; RS Sl.glasnik 48/03 i BD BiH Sl.glasnik BD BiH broj 10/03 i 8/07

¹¹ Član 97 Obiteljskog zakona RS (Sl. glasnik RS , broj: 54/02, 41/08); član 154 stav 1 i 2 Obiteljskog zakona FBiH (Sl.novine FBiH broj 35/05 i 41/05); Član 136. Obiteljskog zakona Brčko Distrikta BiH (Sl. glasnik BDBiH, broj 23/07)

¹² Sl.glasnik RS broj 118/05, 17/08 ; Sl.novine FBiH broj 22/05; odredbe zaštite od nasilja u BD sadržane su u Obiteljskom zakonu Distrikta. Novi tekst Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji FBiH je u proceduri usvajanja

¹³ Član 39 KPD

reintegracija treba da se odvijaju u okruženju koje daje potporu zdravlju, samopoštovanju i dostojanstvu djeteta.

U BiH ne postoji zakon kojim bi se definirale mjere pomoći, zaštite i prevencije u vezi s djecom kao žrtvama, a uzimajući u obzir najbolje interese djeteta.

Za razliku od propisa u entitetima, samo *Zakon o socijalnoj zaštiti BD BiH*¹⁴ definiše pojam zlostavljanog djeteta kao osobe kojoj je nanosena fizička ili psihička bol ili oštećenje, a koje je prouzrokovalo ugrožavanje zdravlja, fizičkog i psihičkog integriteta osobe ili onemogućilo normalan razvoj osobe, dok zakoni entiteta definiraju isključivo zanemarenu i zapuštenu djecu, a ne i djecu žrtve nasilja.

U oblasti socijalne zaštite, u ostvarivanju prava na reintegraciju žrtve treba naglasiti da centri za socijalni rad problem trgovine djecom unutar BiH ne prepoznaju kao takav i da u BiH nije osigurana zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima na principima uspostavljenim međunarodnim standardima.

Moguće ipak da se određenoj mjeri može primijeniti i entitetsko zakonodavstvo u oblasti socijalne zaštite, jer *Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom FBiH* kao uslugu socijalnog i drugog stručnog rada smatra savjetodavni rad koji obavljaju ustanove u rješavanju obiteljskih problema, a to pravo mogu ostvariti pojedinci i obitelji radi zaštite svojih prava i interesa i sprečavanja pojava i ublažavanja posljedica socijalnih problema.

Zakon o socijalnoj zaštiti RS definiše socijalnu zaštitu kao organiziranu djelatnost usmjerenu na suzbijanje i otklanjanje uzroka i posljedica stanja socijalne potrebe i pružanje pomoći građanima i njihovim obiteljima kada se nađu u takvom stanju. Stoga su prava djeteta ovisna o kvalifikiranosti i kapacitetima centara za socijalni rad, što znači da njihova primjena nije zagarantirana svoj djeci u BiH.

Prava djeteta žrtve trgovine ljudima u BiH se uređuju isključivo podzakonskim aktom - *Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH*¹⁵. Ova Pravila su usvojena kao obvezujući standard zaštite ljudskih prava žrtava i svjedoka trgovine ljudima, državljana BiH i utvrđuju načela i zajedničke standarde rada koji se odnose na postupak identifikacije, organizaciju zaštite i pomoći, primarnu i sekundarnu prevenciju i ostale aktivnosti u vezi sa zaštitom i pružanjem pomoći žrtvama trgovine ljudima i svjedocima iz Bosne i Hercegovine. Pitanje zaštite djece Pravila uređuju članom 15, ali odredba nije usklađena s odredbama Obiteljskog zakona. Naime, zaštita najboljeg interesa djeteta obvezujući je standard za nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije, a ima za cilj da u slučaju povrede prava djeteta osigura njegovo automatsko stavljanje pod zaštitu, odgovarajuću pomoć, reintegraciju i rehabilitaciju, odnosno konačan oporavak i trajno zbrinjavanje djeteta žrtve ili žrtve svjedoka. U Pravilima ne postoji jasna razlika između zaštite djeteta žrtve i zaštite odrasle žrtve. Također ne postoji jasna definicija najboljeg interesa djeteta i slučajevi kada se koristi ovaj princip.

Dublja analiza Pravila kojima je regulirana zaštita žrtava trgovine ljudima državljana BiH pokazuje da Pravila i Odluka o usvajanju Pravila ne proizlaze iz zakona ili nekog drugog hijerarhijski višeg akta, niti iz usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine s Konvencijom o pravima djeteta, što dovodi u pitanje pravnu efikasnost ovih akata i mogućnost njihove primjene na konkretne slučajeve.

¹⁴ Sl.glasnik BD BiH broj 1/03, 4/04, 19/07

¹⁵ Sl.glasnik BiH broj 66/07

Posebno je problematično što Pravila uređuju i određena pitanja koja su već ranije uređena posebnim zakonom. Konkretno se misli na pitanje zaštite svjedoka, koje je uređeno Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o zaštiti svjedoka.

Položaj djeteta stranca - žrtve trgovine ljudima i njegova prava reguliraju se **Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima**. U članu 7 Pravilnika propisan je specijalni tretman i zaštita djece, ali je nejasno što se podrazumijeva pod tim specijalnim tretmanom i zaštitom i sve ostaje na deklarativnosti ovog prava, jer se daljnjim odredbama ne razrađuje na koji se način to pravo osigurava.¹⁶

Postoji visoki stupanj nesklada između zakonodavnog okvira, uspostavljenih procedura i postojećih kapaciteta institucija koje su dužne da osiguraju zaštitu žrtava. Posebno je zabrinjavajuće postojanje razjedinjenog sustava zaštite domaćih i stranih žrtava trgovine ljudima.

- Zaključna razmatranja Komiteta -

U 2006 godini Komitet o pravima djeteta¹⁷ i Komitet za eliminaciju diskriminacije žena¹⁸ dostavili su **Zaključna razmatranja na** državna izvješća o stanju prava djeteta i diskriminaciji žena, a u vezi sa seksualnim zlostavljanjem i iskorištavanjem. Državi je preporučeno da:

1. dodatno ojača napore u pravcu pune implementacije i ugrađivanja Opcionog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji u sustave krivičnog pravosuđa, kao i da identificira, spriječi i eliminira trgovinu djecom u seksualne i druge izrabljivačke svrhe;
2. da sprovede temeljne, neovisne i efikasne istrage u vezi s navodnom uključenosti pripadnika policije u aktivnosti povezane s trgovinom ljudima;
3. da harmonizira zakone o zaštiti od nasilja u obitelji oba entiteta u pogledu kvalifikacije djela nasilja u obitelji, ubrza donošenje podzakonskih akata i uspostavi relevantnu strukturu i institucije potrebne za implementiranje¹⁹;
4. da izradi sveobuhvatnu studiju o nasilju nad djecom, naročito seksualnom zlostavljanju, kako bi se procijenili obim, uzroci, raširenost i priroda ovog problema;
5. da se sama djeca uključe u kampanju podizanja svijesti i edukacije u cilju sprečavanja i eliminiranja nasilja nad djecom;
6. da se ojačaju mjere u cilju prijavljivanja slučajeva nasilja nad djecom, naročito mjere za krivično gonjenje počinitelja;
7. da se djeci osigura staranje i puni fizički i psihološki oporavak i reintegracija žrtava nasilja;
8. da poduzme konkretne mjere za ohrabrivanje žena da prijave slučajeve nasilja u obitelji i osigura da zvaničnici/e javnih institucija, naročito oni koji/e provode zakone, sudstvo, zdravstveni i socijalni radnici, nastavno osoblje u potpunosti budu upoznati s primjenjivim pravnim odredbama, kao i svim oblicima nasilja nad ženama i da reaguju na adekvatan način;
9. da država prikuplja podatke o slučajevima obiteljskog nasilja i da na temelju takvih podataka, nastavi s izradom strategija za borbu protiv ovakvog kršenja ljudskih prava;
10. da se poduzmu mjere koje će garantirati uspješan pristup žena i djevojčica informacijama i uslugama koje se odnose na seksualno i reproduktivno zdravlje, kontraceptivnim sredstvima i planiranju obitelji, kako bi se spriječilo pribjegavanje abortusu i zaštitilo zdravlje;
11. da se ojačaju naponi u oblasti sprječavanja širenja HIV/AIDS-a među adolescentima, naročito među onima koji spadaju u ugrožene grupe, kao i među širom populacijom u cilju smanjivanja diskriminacije djece zaražene i pogođene HIV/AIDS-om.

¹⁶ Član 7. Pravilnika o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima

¹⁷ CRC/C15/Add.260 točke 43, 53, 70 i 72

¹⁸ CEDAW/C/BIH/CO/3 točke 25, 26 i 36

¹⁹ U međuvremenu su doneseni podzakonski akti, a novi tekst Zakona o zaštiti od nasilja u FBiH je u proceduri usvajanja

II Institucije za postupanje

Institucije nadležne za zaštitu djeteta u slučajevima seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja su u prvom redu policija, tužiteljstva, sudovi, centri za socijalni rad, institucije i organizacije za zaštitu ljudskih prava, svaka u skladu sa svojim nadležnostima.

- Uloga Institucije Ombudsmana za ljudska prava BiH -

Imenovanjem novih ombudsmana BiH u prosincu 2008 godine i promjenom politike djelovanja ove institucije došlo je do značajnog napretka u oblasti zaštite prava djece, jer je reforma podrazumijevala i uspostavu Odjela za praćenje prava djeteta s veoma širokim mandatom koji definira Zakon o ombudsmanu BiH. Podrška "Save the Children" Norway Instituciji ombudsmana BiH posebno je značajna u jačanju kapaciteta Odjela, čime su se stvorile pretpostavke da ovaj Odjel ima kapacitet da odgovori na sve izazove vezane za zaštitu prava djece.

Institucija ombudsmana BiH u okviru svojih nadležnosti osiguranja zaštite prava djeteta postupa po individualnim i grupnim žalbama, i/ili ex officio, na temelju saznanja iz medija, obilaska terena, škola, ustanova i dr., analiziranjem zakona i iniciranjem novih zakonskih rješenja koja su u najboljem interesu djeteta.

Ombudsmani BiH posebno ukazuju na značaj općeg principa Konvencije o pravima djeteta, relevantan za osiguranje zaštite - osiguranje primjene definicije pojma djeteta. Nažalost, u zakonodavstvu BiH postoje različiti pristupi definiranju djeteta, što se direktno odražava i na primjenu instrumenata za njihovu zaštitu, posebno u slučajevima kada su djeca žrtve.

Do sada su u Instituciji ombudsmana BiH evidentirana dva predmeta po žalbi za zaštitu od seksualnog zlostavljanja djeteta, isključivo radi praćenja postupaka pred nadležnim organima, jer su u fazi istrage kod nadležnih tužiteljstava.

Ombudsmani BiH su tijekom obilaska ustanova za izdržavanje kazni zatvora evidentirali slučaj izdavanja dozvole osuđeniku za korištenje godišnjeg odmora na adresi na kojoj živi žrtva – dijete njegovog seksualnog zlostavljanja.

Ombudsmani su ukazali na navedeni propust koji se ne smije dešavati ubuduće o čemu će se posebno upozoriti ustanove za izdržavanje kazni i resorna ministarstva pravde.

Ombudsmana BiH su također razmatrali stav Tužiteljstva BiH, koje je postupajući po prijavi krivičnog djela, prema odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova, zauzeli stav da dijete od 14. godina nije pod zaštitom ovoga Zakona, jer nije „žena“. Ombudsmani BiH ističu da:

1. Zakon o ravnopravnosti spolova BiH ne govori o djeci, mlađim ili starijim maloljetnicima, nego bez ograničenja promovira i štiti ravnopravnost spolova i zaštitu od diskriminacije na osnovu spola;
2. da se u Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji, kao radnja nasilja, seksualno uznemiravanje veže za Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH;
3. da se već se po rođenju djeteta spol, muški ili ženski upisuje u MKR na osnovu kojeg upisa se izdaje temeljni dokument za identificiranje osobe - izvod iz matične knjige rođenih;
4. da oznaku spola sadrži i JMB osobe koji se dodjeljuje odmah po upisu u MKR;
5. da u konkretnom slučaju, u interesu zaštite djeteta/djevojčice, je važna primjena Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, jer se u slučaju povrede prava osobe od 14 godina nalaze obilježja krivičnog djela seksualnog uznemiravanja na osnovu spola kojim se ugrožava mir, duševno zdravlje i fizički integritet osobe, ali ne i drugog kaznenog djela propisanog KZ

FBIH i KZ RS. To je imalo za posljedicu nemogućnost korištenja sudske zaštite te osobe i nastavak kršenja njenih ljudskih prava, dovođenjem u pitanje jednakopravnog pristupa svih pravdi i zaštiti osnovnih prava i sloboda zagaraniranih Europskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda koja u BiH ima snagu ustavne norme²⁰.

Ombudsmeni BiH su podnijeli *Izvešće o primjeni Opcionog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji*.

U Izvešću o primjeni Protokola ukazano je na nedostatke i propuste, te da isti *sadrži detaljan (nekada i predetaljan) opis pravnog uređenja, bez primjera iz prakse, koji bi dali realan prikaz moguće primjene propisanih normi, kao i da državna izvješća nisu bili dostupni široj javnosti*.

Ombudsmeni BiH su tijekom 2009. godine izradili **Analizu usklađenosti BiH zakonodavstva s Konvencijom o pravima djeteta** koju je Institucija ombudsmana BiH objavila u prosincu 2009 godine²¹, i u okviru koje treba promatrati i primjenu Opcionog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji.

Sumirano, primjedbe su sljedeće :

1. **Revidirani Akcioni plan za djecu 2002-2010 u BiH još nije usvojen**; nalazi se u formi nacрта, iako je njegovo usvajanje bilo utvrđeno i kao preporuka UN -ovog Komiteta o pravima djeteta. Također, u *Vijeću za djecu nakon isteka mandata prethodnih članova nisu izabrani novi članovi*, tako da se može reći da to vijeće i ne postoji.
2. **U BiH nije uspostavljen efikasan sustavni mehanizam za zaštitu prava djece**, tako da se prava djece uglavnom razmatraju kao dodatna nadležnost u tijelima ili institucijama koje Ustavom i zakonom imaju utvrđen osnovni mandat za neku drugu oblast, zbog čega se prava djece tretiraju kao dodatna, a često i nametnuta obveza. Dakle, *prava djece nisu primarni fokus interesiranja i djelovanja institucija*.
3. **Određeni pozitivni pomaci u BiH vidljivi su kod kreiranja strateških dokumenata, jer ovi dokumenti u značajnijoj mjeri uključuju prava djece** znatno više nego što to čini zakonodavstvo.
4. **Primjetno je da su izostale mjere na usklađivanju zakonodavstva u BiH kojima se uređuju prava djece**, kao i osiguranje izdvajanja ujednačenih resursa, što u praksi rezultira različitim tretmanom djece, čime je izostala i primjena člana 4 Konvencije, kojim se države članice obvezuju na poduzimanje svih mjera u cilju osiguranja prava utvrđenih Konvencijom, a imajući u vidu da su ekonomsko-socijalna prava progresivnog karaktera.
5. **U BiH je i dalje prisutan problem nedostatka baze podataka na osnovu koje bi bilo moguće praćenje stanja prava djece i lakše utvrđivanje problema**. Popis stanovništva još nije izvršen i faktički se ne zna ni broj djece, broj djece s posebnim potrebama, broj djece bez roditeljskog staranja i sl.
6. U okviru građanske kampanje zagovaranja, a u cilju uspostave zajedničkih aktivnosti bh vlasti, nevladinih i drugih organizacija civilnog društva u BiH na promociji i jačanju institucionalnog dijaloga i suradnje, u svibnju 2007. godine potpisan je Sporazum o suradnji između Vijeća ministara BiH i nevladinog sektora u BiH. Time je stvorena osnova za zvaničnu suradnju ova dva sektora i demokratizaciju društva u cjelini. Realna očekivanja su da ubuduće dođe i do ozbiljnijeg profiliranja civilnog sektora u različitim oblastima djelovanja.
7. **Primjetan je značajan napredak u promoviranju Konvencije i njenih Protokola, te Zaključnih razmatranja i preporuka Komiteta od strane Ministarstva za ljudska prava i**

²⁰ Član II 2. Ustava BiH

²¹ Analiza o usklađenosti zakonodavstva sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, www.ombudsmen.gov.ba

izbjeglice BiH u suradnji s UNICEF-om. Nažalost, izostao je adekvatan angažman nižih razina vlasti na promoviranju prava utvrđenih Konvencijom.

8. *Sustav komunikacije, razmjene informacija i suradnje između različitih razina vlasti na vertikalnoj i horizontalnoj razini nije uspostavljen na zadovoljavajući način i uglavnom je rezultat pojedinačnih napora.*

Zbog svega iznesenog **Ombudsmani BiH** ukazuju da je nužno raditi na prepoznavanju drugih oblika radnji zabranjenih Protokolom i na razvijanju svijesti o njihovoj opasnosti po razvoj djeteta, što je posebno karakteristično za obrazovne ustanove, ustanove socijalne zaštite i institucije za sprovođenje relevantnih zakona.

U BiH društvu nije kreirana svijest o dimenziji problema dječje pornografije, te samim tim nisu poduzete efikasne mjere za sprečavanje ove po djecu društveno štetne pojave.

U BiH je i dalje posebno *izražen problem nepostojanja direktne primjene međunarodnih standarda, iako je Ustavom BiH ovo utvrđeno kao obveza za sve institucije, posebno ako nacionalno zakonodavstvo nije usklađeno s međunarodnim standardima.* U BiH se u kreiranju određenih mjera još uvijek pristupa parcijalno i bez sustavnog pristupa, tako *da se određene negativne pojave promatraju izolirano u odnosu na druge čime se stvara prostor da neki problemi ne budu sveobuhvatno riješeni.* Upravo pitanja obuhvaćena Protokolom su jedan od primjera takve prakse, jer i pored niza strateških dokumenata (Nacionalni akcioni plan za suzbijanje trgovine ljudima, Akcioni plan za djecu, i sl) djeca se sve češće pojavljuju kao žrtve radnji zabranjenih Protokolom.

Posebnu zabrinutost Ombudsmani iskazuju vezano za zakonodavstvo u oblasti sprečavanja zabranjenih radnji utvrđenih Protokolom, vezanim za neosiguranje implementacije člana 7 Protokola, a u dijelu koji se odnosi na poduzimanje mjera kojima će se *osigurati pljenidba i konfiskacija financijske dobiti nastale izvršenjem tih krivičnih djela, te poduzeti mjere s ciljem zatvaranja, na privremenoj ili konačnoj osnovi, objekata korištenih za izvršenje tih djela.*

III Zaključna razmatranja

U BiH je *prisutan niz problema vezanih za sustav zaštite djece i prevenciju od seksualne eksploatacije, iskorištavanja dece u pornografiji i prostituciji i drugih sličnih radnji.* Iako su u proteklih godinama učinjeni određeni napori na zaštiti žrtava trgovine ljudima²² taj proces je bio okarakteriziran nizom slabosti, tako da se osigurala prvenstveno zaštita stranih državljana, a tek onda zaštita državljanke BiH.

Uočeni problemi u sustavu zaštite djece od prodaje i iskorištavanja u pornografiji i prostituciji su:

1. *Krivično zakonodavstvo u BiH nije osiguralo definiciju svih zabranjenih radnji utvrđenih u Opcionom protokolu o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji,* što praktičarima stvara problem i dileme u primjeni, istovremeno podižući pitanje primjene člana 3 i 7. Protokola. Ovo ima za teško prepoznavanje obilježja kaznenih djela, a time i procesuiranja od strane nadležnih organa;
2. *Nepostojanje sveobuhvatne strategije* za sprečavanje trgovine djecom i iskorištavanja djece u pornografiji i prostituciji, *te niska razina svijesti javnosti* o problemu trgovine djecom i njihovom iskorištavanju u pornografiji i prostituciji;

²² Ratificirana UN Konvencija o transnacionalno organiziranom kriminalu i protokol o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, Sl.glasnik BiH-Međunarodni ugovori 3/02

3. ***Nedovoljno razvijen nacionalni sustav zaštite djece*** od trgovine i iskorištavanja djece u pornografiji i prostituciji, te ***neuspostavljen informacijski sustav za prikupljanje podataka*** o trgovini djecom i iskorištavanju djece u pornografiji i prostituciji;
4. ***Nedovoljna zastupljenost tematike trgovine djecom iskorištavanja*** djece u pornografiji i prostituciji ***u redovnom školskom programu osnovnih i srednjih škola***;
5. ***Nedovoljna zastupljenost sustavnih i dugoročnih programa prevencije za djecu posebno ugroženih grupa*** (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca s invaliditetom, djeca bez roditeljskog staranja, djeca pripadnici nacionalnih manjina, djeca ilegalni migranti, djeca koja žive i rade na ulici, djeca bez reguliranog pravnog subjektiviteta);
6. ***Nedovoljno definirane procedure za identifikaciju djece žrtava i proaktivnih pristupa za pronalaženje potencijalnih žrtava***, te ***nepostojanje skloništa i alternativnih rješenja za smještaj djece žrtava, osim za žrtve trgovine***;
7. ***Nepostojanje specijaliziranih programa zaštite i reintegracije*** namijenjenih djeci žrtvama i ***nepostojanje procedura za dugoročno praćenje oporavka*** i resocijalizacije djece žrtava;
8. ***Nepostojanje programa podrške i osnaživanja obitelji djece žrtava***.

Sve navedene slabosti sustava u zaštiti žrtava su zasnovane na nedostacima u zakonodavstvu u oblasti zdravstvene, socijalne i obrazovne sfere, ali i u nedostatku procedura, te međusobnoj nekoordiniranosti i nedovoljnoj suradnji organa nadležnih za postupanje.

BiH treba nastaviti aktivnosti na poboljšanju zaštite žrtava, ali i prevenciji kroz širenje informacija o pravima djeteta utvrđenih Konvencijom i njenim protokolima. Posebno trebaju biti poduzete mjere na otklanjanju slabosti sustava koje rezultiraju neujednačenim pravima u oblasti zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite.

Uz već rečeno Institucija ombudsmana BiH podiže i pitanja:

- zastare gonjenja počinitelja seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece;
- brisanja osude počiniteljima ovakvih djela;
- da nadležni organi socijalne zaštite i policija radi stalne kontrole ponašanja počinitelja krivičnih djela moraju razmjenjivati informacije o njegovom prebivalištu;
- kontrole kretanja i smještaja počinitelja ovih djela, kada se u toku izdržavanja kazne zatvora puštaju na dopust

Na pitanje, koje je otvorio ovaj skup, u Bosni i Hercegovini će se moći pozitivno odgovoriti tek kada se uspostavi stalno, kvalitetno i bez teritorijalnog ograničenja, zajedničko djelovanje – policije, tužiteljstva, pravosuđa, socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, institucija za zaštitu ljudskih /prava djeteta, uz potporu civilnog društva i medija.